

ŽENE I MUŠKARCI: EGALITARNOST NA EGZISTENCIJALNOJ I KOLIZIJA U SVJETONAZORSKOJ RAVNI

Gordan ČRPIĆ

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve
Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb

Irena SEVER

Facoltà di Scienze della Comunicazione Sociale, Rim

Damir MRAVUNAC

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve
Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb

UDK: 305(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 4. 12. 2009.

Rad je napisan na osnovi empirijskog istraživanja *European Values Study*, koje je u Hrvatskoj provedeno 1999. i 2008. godine. U ovom radu propitkuju se odnosi između muškaraca i žena, i to na razini teoretskih uvida i empirijskih nalaza; propitkuju se hipoteze jesu li Hrvati i dalje skloni tradicionalnim oblicima života u obitelji i braku; dolazi li u Hrvatskoj, petnaestak godina nakon završetka rata i izlaženjem iz tranzicijske traume, do stabilizacije odnosa među spolovima, iz propitkivanih varijabli konstruiraju se dimenzije "egalitarne" i "tradicionalne" uloge spolova te se propitkuje postoje li među njima statistički značajne razlike. Na osnovi dobivenih rezultata može se zaključiti da dolazi do stabilizacije hrvatskoga društva nakon ratne traume, s obzirom na uloge spolova. Hrvatska je i dalje, prema mnogim indikatorima, pretežno tradicionalno europsko društvo. Značajne razlike u vrednovanju uloge muškaraca i žena u društvu dobivene su na razini koju autori identificiraju kao "svjetonazorsku", dok na "egzistencijalnoj" razini odnosa takva razlika nije registrirana, što daje prostor za novo vrednovanje i istraživanje promatranoga fenomena.

Ključne riječi: feminizam, uloga muškarca, uloga žene,
European Values Study

Gordan Črpić, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve
Hrvatske biskupske konferencije, Kaptol 22, 10 000 Zagreb,
Hrvatska.

E-mail: gordan.crpic@zg.t-com.hr

UVOD

Jedna od glavnih značajki stoljeća u kojem se nalazimo, kao i onoga koje mu je prethodilo, jest borba za ljudska prava te uspostavljanje ravnopravnosti na svim razinama, pa tako i na razini relacije muško – žensko. Nova ženska samosvijest te borba protiv nepravedne diskriminacije među spolovima prilično je nova pojava u ljudskoj povijesti, jer u svojim modernim temeljima obuhvaća otprilike tek dva stoljeća. Tako smo se mogli suočiti s mišljenjem Luce Irigaray da "rodna razlika predstavlja jedan od problema, ili možda čak glavni problem, što ga je naša epoha dužna promišljati" (Irigaray, 1985.).

Nasuprot žestokim vremenima prosvjeda protiv opresije žena, danas borbu za ravnopravnost spolova uglavnom karakterizira mirniji, asertivni, kritičkiji prije nego konfliktan stav (Farina, 1998.). Iskustva postkolonijalizma, *queer*-teorije te ženskih i muških studija, da spomenemo samo neke, dovele su do prevrednujućih, divergentnih, ponekad i "protuudarnih" spoznajnih pregiba na tijelu feminizma. Feminizam se trudi shvatiti na dubljoj razini odnos koji postoji između (gotovo fatalističkih) relacija, koje su ženi stoljećima pripisivane poput "žena-priroda", "žena-tijelo", "žena-obitelj" ne bi li ih spojila s onima "žena-kultura", "žena-odgovornost", "žena-autonomija", "žena-povijest". Na taj će način feministička misao staviti u odnos dva pola, gdje jedno vrijedi kao i drugo, a ne gdje bi jedno negiralo drugo (Galimberti, 1989.).

Kršćanski temelji (ne)ravnopravnosti među spolovima

Kod nas je relativno slabo poznat pristup pitanjima roda iz kršćanske perspektive, a držimo da je bitan za razumijevanje odnosa muškaraca i žena u hrvatskom društvu. Feministička teologija, koja se razvila kao protureakcija na simbolički androcentrizam i patrijarhalnu vlast na polju kršćanske vjere, s ciljem da se rekonstruira cjelokupna religijska tradicija ne bi li žena dobila novo mjesto i ulogu u Crkvi i društvu (Schüssler Fiorenza, 1990.), polazi od ideje da feminizam općenito ima svoj *humus* u kršćanskoj poruci te da je u biti on plod Isusove poruke i navještaja prakršćanske zajednice, tj. emancipacijskoga potencijala koji proizlazi iz Evandjelja (Farina, 1997.). Kao što to navode Lucetta Scaraffia i Gabriella Zarri, kršćanstvo je paradoks: polazi od "vjerujem u Boga Oca", pa bi stoga sve što je žensko moglo biti marginalizirano, dok u svojem izvornom obliku ono nudi jednu od najbogatijih i najznačajnijih dokumentacija o jednakosti muškaraca i žena. Upravo se u kršćanstvu nalaze najdublji motivi aktivne uloge žene u društvu: "Feminizam se pojavio u zapadnome svijetu i ne može ga se ne nazvati djetetom kršćanstva. (...) Kršćanstvo je prvo pretpostavilo jednako duhovno dostojanstvo žena i muškaraca (...)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

te je stoga dalo teoretske temelje, iako dugo krivo interpretirane, za ravnopravnost među spolovima" (Scaraffia i Zarri, 1994., V).

Kršćanske i laičke feministice složne su u jednom: obje struje naglašavaju revolucionarnu snagu Isusove poruke te priznaju da je izvršio pravo oslobođenje žena, no i stavio u krizu općenito svaku vrstu diskriminacije zbog društvenoga statusa, etničke pripadnosti ili vjere. Prve kršćanske zajednice prihvale su nov i drugačiji način života od tada dominantnoga patrijarhalnog sustava, a koji se temeljio na ravnopravnosti među spolovima, etici služenja i međusobnoj skrbi. Temelj takvu nauku nalazio se u krštenju, po kojemu svi kršćanici postaju ravnopravna djeca Božja, a *locus classicus* te ravnopravnosti i jednakoga dostojanstva svih nalazi svoj temelj u poslanici u kojoj se Pavao obraća Galaćanima riječima: "Nema više: Židov ni Grk! Nema više: Rob – slobodnjak! Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!" (Gal 3, 28).

Zanimljivo je primijetiti kako Evanđelje nigdje ne donosi neki model prema kojemu bi žene i muškarci trebali uređivati svoje uloge u braku i obitelji i koji bi imao vrijediti kao kršćanski. "Isus nikada ne određuje *prirodu žene* i *prirodu muškarca* niti njihove *uloge*. Dapače, Isus relativizira i značenje same obitelji (usp. Mk 3,33-35). (...) On u prvi plan stavlja osobu i njezinu slobodu da – nezavisno od obitelji i bilo kakvih uloga – odgovori na Božji poziv" (Anić, 2009., 44). Uz to, Isusovi učenici nisu bili samo muškarci nego i žene, poput Marte, Marije, Marije Magdalene, što je za ono doba bilo osobito neuobičajeno.

Feministička teologija ističe kako se nakon Isusa i misionarskoga pokreta prvotnoga kršćanstva počinje uvoditi patrijarhalizacija i androcentrizam u kršćansku misao i nauk (Schüssler Fiorenza, 1990.). Tomu su pridonijeli neki novozavjetni tekstovi pavlovske tradicije, kao i pisanja crkvenih otaca koja se temelje na nasljeđu starozavjetne i antičke patrijarhalne tradicije. Tako novozavjetni tekstovi koji su pod utjecajem židovskoga patrijarhalnog nasljeđa opisuju muža kao glavu žene, a ženu kao onu koja ima biti podložna muškarcu (usp. 1 Kor 11,7; 1 Tim 2,8.11-15; Ef 5, 21-33). Rebeka Anić naglašava da se tu zapravo radi o tzv. *kućnim kodeksima* koji su vrijedili u ondašnjem grčko-rimskom svijetu, a koji su donosili propise kako se tko u obitelji mora ponašati u okviru patrijarhalnoga društva. Kršćani, često optuživani kako ruše postojeći društveni poredak, prisvajanjem tih kodeksa željeli su pokazati da prihvaćaju i poštuju tradicionalne obiteljske vrednote svoga doba. Prema Anić, prihvaćanje takvih neravnopravnih odnosa unutar obitelji, gdje žena mora biti poslušna mužu, bilo je nekoć sredstvo misionarenja, jer je na taj način žena vjernica mogla pridobiti muža nevjernika za kršćanstvo. Stoga, po mišljenju nekih egzegeta, kršćanstvo ne nudi jedan model muško-ženskih odnosa za sva vremena normativan nego fleksi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

bilnost koja se ima ravnati *misionarskim idealom*, koji bi "u naše doba zahtijevao promicanje fleksibilne podjele domaćinskih poslova, podjele koja svjedoči da se sklad kršćanske obitelji temelji na sebedarnoj ljubavi svih a ne samo nekih osoba" (A- nić, 2009., 44).

Što se pak patrističke tradicije tiče, nju kršćanske feministice najčešće optužuju kao "antitjelesnu" i "antifeminističku" (Ruether, 1976.). Ovakva androcentrična slika svijeta i subordinacija žene dominirala je u crkvenom ambijentu gotovo sve do Drugoga vatikanskog koncila, kada se počinje otvarati dijalogu sa suvremenim svijetom i ići ukorak s društveno-kulturnim promjenama XX. stoljeća. No o toj je temi bilo i drugih mišljenja. Tako je Jacques de Vitry (umro 1240.) mogao tvrditi da je Evino rođenje u raj, a ne njezina ubačenost u njega te nastanak iz Adamova rebra, a ne od praha zemaljskog, čini uzvišenijom od Adama. I Marija se često promatra kao druga Eva, koja je svojom poslušnošću, podvrgavanjem Božjoj volji i djevičanstvom poništila Evinu krivnju (Cullum i Goldberg, 2006.). U koncilskoj konstituciji *Gaudium et spes* stoji: "Svaka diskriminacija u temeljnim pravima osobe na društvenom ili kulturnom polju, ili zbog spola, rase, boje kože, društvenoga položaja ili religije mora se prevladati i ukloniti jer se protiv Božjoj nakani. Treba uistinu požaliti što još uvijek ta temeljna prava osobe nisu posvuda osigurana, kao što je na primjer slučaj kad se ženi niječe da slobodno izabere muža, da prihvati određeni životni stalež ili da ima pristup jednakom odgoju i kulturi koja se priznaje mužu" (GS, 29). Crkva je tako, posebno polazeći od koncilskoga pape Ivana XXIII., prepoznala u novoj ženskoj samosvijesti znakove vremena, dok Ivan Pavao II. u enciklici *Evangelium vitae* piše: "U kulturološkom preokretu odabira vlastita života žene zauzimaju jedinstveno i možda odlučujuće mjesto misli i djelovanja: na njima je da se učine promicateljicama jednog 'novog feminizma', koji, bez upadanja u iskušenja da preuzme 'androcentrične' modele, znade prepoznati i izraziti pravi ženski genij u svim očitovanjima civilnoga suživota, radeći na tome da se nadiđe svaka vrsta diskriminacije, nasilja i iskorištavanja" (EV, 99). Ivan Pavao II. u *Pismu ženama* iskazao je i nelagodu zbog umanjenja dostojanstva žena od "nemala broja sinova Crkve" (Accattoli, 2000., 77-83).¹

Reciprocitet i komplementarni model uloge spolova

Suvremeni feminizam, ili kako ga se u stručnoj literaturi zove *postfeminizam*, nastoji uspostaviti razboritu ravnotežu između one struje feminizma u kojoj se inzistiralo na jednakosti/istosti muškaraca i žena te tako dovodilo u opasnost njihovu moguću homologizaciju i struje koja je isticala isključivo različitosti između dva spola (Gannon, 1995.). U toj najzrelijoj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

fazi ističe se odnos reciprociteta između muškarca i žene koji bi im omogućio autentičan susret utemeljen na međusobnoj ljubavi; dakle, ni izjednačavanje jednih s drugima, a ni totalno razlikovanje koje ne bi poznavalo nikakvih dodirnih točaka. Recipročnost, definirana kao "jednakost različitosti" (Vanzan, 1992., 32), upisana je u ethos osobe te je vezana uz sam ethos odnosa muškarac – žena, u kojemu oba partnera dijele osjećaje, zaštitu, vjernost, prijateljstvo, kao i ravnopravno i zajedničko sudjelovanje u brizi oko djece, kućanskih poslova, u javnom društveno-političkom životu i slobodnom vremenu (Gannon, 1995.).

Na kakvu situaciju možemo naići danas u suvremenim društvima što se tiče odnosa i uloga muškaraca i žena? Tradicionalne uloge koje su sve donedavno bile jasno definirane za žene i muškarce danas su u braku i obitelji bez dvojbe ozbiljno poljuljane. Tradicionalna podjela kućanskih poslova te model prema kojem je žena dužna brinuti se za dom i djecu, a muškarac za materijalno uzdržavanje, teško da je danas održiv (Anić, 2009.). Porasla je svijest da se žena ne može svesti na biološku funkciju rađanja i majčinstva, koje se sve više u modernim zapadnim zemljama smatra odgovornim izborom koji u *istoj mjeri* obvezuje ženu i muškarca. Muškarci i žene današnjice propitkuju ono novo u "dvoglasnoj" kulturi te nastoje odgovoriti na hitne zahtjeve za produbljenjem ženske samosvijesti i nastavljanjem redefiniranja muškog identiteta (Gannon, 1995.).

Istraživanja koja se tiču odnosa religioznosti i pristupa ulogama žena i muškaraca u suvremenom društvu pokazuju trend prema kojemu su praktični vjernici skloniji konzervativnim rodnim stavovima (Moore i Vanneman, 2003.; Glick i sur., 2002.). Istraživanja provedena u Hrvatskoj evidentiraju snažnu podjelu na "tradicionalni i moderni pristup ulogama žena i muškaraca", s tim da će pristaše tradicionalnog odnosa prema ženama biti "niže obrazovani muškarci, s nižim prihodima, ponosni što su Hrvati te politički nešto desnije pozicionirani" (Črpić i sur., 2005., 220-223). Klasični patrijarhalni model obitelji u Hrvatskoj polako se gubi, kao posljedica javlja se stanje velike nesigurnosti, koju bi većinom muški dio populacije želio riješiti "podupiranjem tradicionalnih vjerovanja i stavova o ulozi žene-majke u obitelji i društvu" (Črpić i sur., 2005., 224). Bez obzira na to, tradicionalna podjela "muškarac-hranitelj, žena-kućanica" polako u svim europskim društvima nestaje. Isto istraživanje pokazalo je da se s obzirom na pozicioniranje žene u društvu Hrvatska nalazi među tradicionalnijim zemljama (npr. drži se da dijete čija majka radi tripi), dok se u isto vrijeme uočava i nova ekonomska uloga žena u društvu koja im omogućuje veću autonomnost i samostalnost, što kod muške populacije međutim izaziva otpor (Čr-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

pić i sur., 2005., 229). Istraživanje provedeno u sklopu projekta *Modernizacija i identitet hrvatskog društva* pokazalo je da su "društveni fenomeni seksizma i religioznosti međusobno značajno empirijski povezani" (Galić, Nikodem, 2006., 96). Oni koji pristaju uz tradicionalnu religioznost prihvataju učenje Crkve, skloniji su prihvaćanju patrijarhalnih i androcentričnih svjetonazora vezanih uz stereotipnu rodnu podjelu. Razmjerno tome ispitanici koji se ne deklariraju kao pripadnici institucionalne religije te njeguju individualnu ili pak alternativnu religioznost opredjeljuju se za egalitarne rodne odnose tj. "model razvijanja i njegovanja takvih rodni odnosa u društvu koji su utemeljeni na međusobnom poštivanju, a ne na hijerarhiji i/ili isključivostima" (Galić, Nikodem, 2006., 96). Isto istraživanje zaključuje da je hrvatsko društvo još prilično patrijarhalno te da "prihvaća elemente religijskog i rodnog identiteta kao međusobno značajno povezane. (...) U tome se hrvatsko društvo pokazuje još prilično daleko od onih postmodernih društava gdje su i religijski i rodni identiteti artikulirani kao fragmentirane, međusobno uvažene različitosti sa svojim autonomnim 'prednostima' i 'manama', dinamičke i promjenjive strukture" (Galić, Nikodem, 2006., 97). U kontekstu rezultata empirijskog istraživanja "Identifikacija standarda diskriminacije žena pri zapošljavanju" navodi se i "da većina ispitanica (u rasponu od 61,4% do 65,6%) percipira rodne odnose žena i muškaraca danas u Hrvatskoj kao prilično nejednake, u smislu nejednakog društvenog statusa, nejednakih mogućnosti za ostvarivanje svojih prava, nejednake koristi od ostvarenih rezultata rada i nejednakih mogućnosti zapošljavanja" (Galić, Nikodem, 2009., 262).

Hipotetski okvir o promjeni uloga žena i muškaraca u hrvatskome društvu

Novija sociološka istraživanja bilježe trend po kojemu u modernim zapadnim društvima tradicionalna patrijarhalna podjela rodni uloga polako gubi na važnosti. Rezultati od prije devet godina, dobiveni u sklopu komparativnog istraživanja *European Values Study*, pokazala su da je hrvatsko društvo u odnosu na ostale europske zemlje bilo još uvijek prilično sklon tradicionalnom pogledu na svijet, i to osobito među muškom populacijom. Smatrali smo zanimljivim vidjeti je li nakon devet godina među hrvatskom populacijom došlo do promjena u pogledu na ulogu koje bi žene i muškarci trebali imati unutar obitelji i društva te postoje li razlike u shvaćanju s obzirom na dob, spol, političku orijentaciju, naobrazbu i religioznost.

Na osnovi prethodno iznijetih teoretskih promišljanja ove problematike, umjesno je pretpostaviti da je u Hrvatskoj i dalje značajno prisutno androcentrično shvaćanje rodni uloga, međutim da se u odnosu na stanje prije devet godina

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

sve više približava standardima zapadnih europskih zemalja u pogledu usvajanja egalitarnoga modela. Također je umjerno pretpostaviti da će žene, mlađe dobne skupine, oni koji su politički više lijevo orijentirani te oni koji se izjašnjavaju kao nereligiozni ili pak naginju alternativnoj religioznosti biti skloniji prihvaćanju egalitarnoga modela rodnih odnosa. U ovoj analizi zanima nas je li Hrvatska još uvijek tradicionalna, konzervativna zemlja, kako je to zaključeno prije 9 godina u prošlom valu komparativnog istraživanja *European Values Study* (Črpić i sur., 2005.; Baloban i Črpić, 2005.). Zanima nas i to mogu li se vidjeti naznake stabiliziranja društva nakon ratne i tranzicijske traume. Nadalje, budući da u našem društvu ima mnogo svjetonazorskih rasprava potaknutih aktualnom medijskom politikom, a koje često ne odražavaju realnost života (Šakić, 2006.; Črpić, 2007.), zanima nas možemo li razlučiti ovu finu razliku u razumijevanju dinamike rodnih uloga u Hrvatskoj na egzistencijalnoj i svjetonazorskoj razini. Valja pretpostaviti da tu postoje osjetne razlike. I konačno, držimo da je za suvremenoga čovjeka vrlo važna ova emotivna veza koja se u našim propitkivanjima često previđa i zanemaruje, pa se preveliko značenje daje kognitivnoj dimenziji. To posebno vrijedi u propitkivanju tema vezanih uz brak, obitelj, rodne uloge. Smatramo stoga da je u ovom kontekstu nužno barem naznačiti trend važnosti ove dimenzije, koliko nam to naravno dopušta okvir provedenog istraživanja.² Dakako, svjesni smo da se ne mogu potpuno odijeliti svjetonazorska i egzistencijalna razina, jer svjetonazor utječe na egzistenciju, a egzistencija na svjetonazor. To su idealtipske konstrukcije koje su legitimne na analitičkoj razini. Za njih smo se odlučili zato što smatramo da su ovo heuristički plodne hipoteze za koje nam teorija i empirija daju temelj, a otvaraju nam prostor daljnjih istraživanja i uvida u promatrani fenomen.

Imajući na umu prethodno naznačeno, u ovome radu propitkujemo sljedeće hipoteze:

1. Hrvati su i dalje skloni tradicionalnim oblicima života u obitelji i braku.
2. U Hrvatskoj, petnaestak godina nakon završetka rata i izlaskom iz tranzicijske traume, dolazi do stabilizacije odnosa među spolovima.
3. Očekujemo značajne razlike na svjetonazorskoj razini reflektiranja odnosa između muškaraca i žena, dok na egzistencijalnoj razini ne očekujemo bitnih razlika u pogledu uloga muškaraca i žena u obitelji, društvu i međusobnim odnosima.

METODA

Europska studija vrijednosti provedena je prema smjernicama Metodologijske grupe međunarodnog projekta *European Values Study*. U ovome radu imat ćemo dva uzorka – jedan iz 1999. godine, a drugi iz 2008. godine. Ovdje donosimo detaljan opis uzorka iz 2008. godine te skraćeni opis i referencu za uzorak iz 1999. godine.

Uzorak iz 2008. godine. Ciljana populacija istraživanja jesu sve osobe od 18 godina ili starije sa stalnim prebivalištem u Republici Hrvatskoj. Pri uzorkovanju je upotrijebljen troetapni uzorak. Kao primarne statističke jedinice u uzorkovanju bila su naselja definirana prema Popisu stanovništva iz 2001. Izabrano je 130 lokacija anketiranja. Odabir je proveden metodom kumulativnih veličina s implicitnom stratifikacijom po županijama, općinama-gradovima i veličini naselja. U drugoj etapi uzorkovanja odabirane su stambene jedinice *random-walk* metodom, i to 20 stambenih jedinica po lokaciji anketiranja. U trećoj etapi birani su ispitanici među ukućanima izabrane stambene jedinice po metodi zadnjega rođendana.

U uzorkovanju je izabrano ukupno 2600 stambenih jedinica i implicitno 2600 ispitanika. Ispitanici koji su odbili sudjelovati u anketnom istraživanju ili ih iz drugih razloga nije bilo moguće uključiti u istraživanje nisu supstituirani zamjenskim. U slučaju da je na nekoj od lokacija odaziv pao na manje od 20 posto, provedeno je novo uzorkovanje druge i treće etape i ponovljena procedura anketiranja. Uz odaziv od 60,11 posto, u uzorku je na kraju bilo 1525 ispitanika.

Rezultati istraživanja uteženi su (ponderirani) s obzirom na dizajn uzorka i s obzirom na neodaziv, a nakon toga uzorak je poststratifikacijski kalibriran po spolu, dobi i naobrazbi prema podacima iz Popisa stanovništva iz 2001.

Rezultati EVS-a 1999. Korišteni su u obliku i verziji kao i u studiji *U potrazi za identitetom* (Baloban, 2005.), a uzorak je konstruiran kao troetapni probabilistički. Izbor je proveden slučajnim odabirom prema Popisu stanovništva iz 1991. godine (Rimac, 2000.).

REZULTATI I RASPRAVE

U analizi rezultata koristit ćemo se χ^2 testom, t-testom, faktorskom analizom i analizom varijance. Nezavisne varijable jesu spol, dob, odlazak na misu, obrazovanje i politička orijentacija.

➔ TABLICA 1
Slažete li se s tvrdnjom da je brak zastarjela institucija?³

Brak je zastarjela institucija.	1999. (%)	2008. (%)
Ne slažem se	87	81
Slažem se	8	15
Ne znam	4	4

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

⇒ **TABLICA 2**

Odgovori na pitanje:
Biste li se složili s
tvrdnjom da dijete
treba i oca i majku da
bi sretno odrastalo?

Više od četiri petine građana Hrvatske misli da je brak i dalje relevantna institucija. Iako je taj postotak statistički značajno niži nego prije devet godina ($\chi^2=25,741$; $df=1$; $p<0,01$), u odnosu na ostale europske trendove Hrvatska će vjerojatno biti pri samome vrhu među zemljama u kojima je brak još uvijek institucija od bitne važnosti za društvo (Nikodem i Aračić, 2005.).

Ako netko tvrdi da dijete treba i oca i majku da bi sretno odrastalo, biste li se složili ili ne?	1999. (%)	2008. (%)
Ne bih se složio	11	18
Složio bih se	86	79
Ne znam	3	3

U Hrvatskoj i dalje većina populacije drži kako je za sretno odrastanje djeteta nužno da ono ima i oca i majku, dakle potporu obaju roditelja. To smatra oko četiri petine ispitivane populacije. Ipak, evidentan je statistički značajan pad onih koji smatraju da je tome tako u odnosu na istraživanje provedeno prije 9 godina ($\chi^2=23,573$; $df=1$; $p<0,01$). Može se stoga reći da javno mišljenje još izražava kako su oba roditelja nužna za normalan razvoj djeteta, ali da takvo raspoloženje bilježi lagani pad.

⇒ **TABLICA 3**

Mislite li da žena treba imati djecu da bi se osjećala ispunjenom ili to nije uvjet?

Mislite li da žena treba imati djecu da bi se osjećala ispunjenom ili to nije uvjet?	1999. (%)	2008. (%)
Nije nužno	39	50
Treba imati djecu	55	44
Ne znam	6	5

Isti trend imamo s obzirom na ideju da žena treba imati djecu kako bi se osjećala ispunjenom. Generalno, značajan dio populacije i danas misli kako je nužno da žena ima djecu da bi se osjećala ispunjenom, no udio onih koji tako misle pao je za desetak posto, tako da polovica populacije misli kako se žena može ostvariti i bez vlastita potomstva ($\chi^2=33,818$; $df=1$; $p<0,01$).

⇒ **TABLICA 4**

Odobravate li da žena ima dijete kao samohrana majka i da ne želi stabilnu vezu s muškarcem?

Ako žena želi imati dijete kao samohrana majka i ne želi stabilnu vezu s muškarcem, odobravate li joj to ili ne?	1999. (%)	2008. (%)
Ne odobravam	17	24
Odobravam	65	66
Ovisi	16	7
Ne znam	1	2

S obzirom na institut samohrane majke, odnosno na ideju da se može odobriti da žena ima dijete bez stabilne veze s muškarcem, i dalje se slaže oko 2/3 građana Hrvatske. No sta-

tistički se povećao broj onih koji misle da se ta praksa ne može odobriti, odnosno da to nije dobro ($\chi^2=59,286$; $df=2$; $p<0,01$).

Inače, ovaj je rezultat u svojevrsnoj koliziji s pitanjem trebaju li djetetu oba roditelja da bi sretno odrastalo. Vidimo da oko 80% građana Hrvatske smatra kako je potrebna prisutnost obaju roditelja da bi dijete sretno odrastalo, no s druge strane više od 2/3 njih smatra kako je ženi slobodno imati dijete bez čvrste veze s muškarcem. Tu je vjerojatno riječ o dva *prava* koja upadaju u koliziju: pravo žene i pravo djeteta. Teško je reći da neko ljudsko pravo ima prednost, jer odluka kojom ćemo pravu dati prednost u pravilu je arbitrarna. Moguće rješenje valja tražiti u izvorima ljudskih prava, kako ne bi dolazilo do ideologizacije ovoga principa (Črpić i Kompes, 2010.), te u povezivanju *prava i odgovornosti*. Ideja promocije prava bez odgovornosti, koliko god bila intelektualno intrigantna, povijesno opterećena uskraćivanjem prava, ipak je i dalje heuristički plodna i trebalo bi o njoj više razmišljati. Ne u smislu uvjetovanja ljudskih prava nečim čime bi se ona mogla suspendirati, jer ljudska su prava neotuđiva i s one su strane svih ljudskih atribucija, pa i onih moralnih. Čovjek zadržava svoja ljudska prava kao čovjek, bez obzira na svoje intelektualne, moralne, rasne, vjerske, spolne ili koje druge atribucije. No valjalo bi promisliti da se uz prava promiče i odgovornost, koje se čovjek na isti način ne može odreći jer je dio njegove prirode. Ova rasprava izlazi iz okvira našega rada, ali na rubu naših promišljanja dotiče područje koje je intrigantno i nismo ga željeli potpuno ignorirati. To više što nam rezultati omogućuju da o ovoj materiji i pod vidom empirijskog iščitavanja stvarnosti o toj temi možemo nešto reći.

Ako analiziramo spomenute dvije varijable, dobivamo zorno pokazanu koliziju u razmišljanju, ili možda bolje rečeno paralelno podržavanje dvaju prava koja se međusobno uvjetuju. Tako je 64% Hrvata koji su 1999. godine smatrali da je nužno da dijete ima i oca i majku kako bi sretno odrastalo ujedno odobravalo institut *samohrane majke*. Godine 2008. razina odobravanja instituta samohrane majke ostaje na istoj razini, no povećao se broj onih koji ne odobravaju praksu, a slažu se s tvrdnjom da dijete treba oba roditelja da bi sretno odrastalo. Ispitanici, dakle, postaju konzistentniji u svojim stavovima. Ipak, valja naglasiti da velika većina još uvijek podržava oba prava – pravo djeteta i pravo žene, u smislu u kojemu smo to prethodno naglasili.

⇒ TABLICA 5
Odobravate li pobačaj
kad žena nije udana?

Odobravate li ili ne odobravate pobačaj – kad žena nije udana?	1999. (%)	2008. (%)
Ne odobravam	33	47
Odobravam	54	44
Ne znam	10	7

➔ TABLICA 6
 Odobravate li pobačaj
 kad vjenčani par ne
 želi imati više djece?

Odobravate li ili ne odobravate pobačaj – kad vjenčani par ne želi imati više djece?	1999. (%)	2008. (%)
Ne odobravam	40	50
Odobravam	50	42
Ne znam	9	7

Što se tiče pobačaja, bilježimo značajan rast onih koji ne odobravaju pobačaj, bilo kod žena koje nisu udane ($\chi^2=47,111$; $df=2$; $p<0,01$) bilo kod vjenčanih parova koji ne žele imati više djece ($\chi^2=24,146$; $df=2$; $p<0,01$). Dakle, dok je u istraživanju iz 1999. više od polovice populacije odobravalo pobačaj neudanim ženama, devet godina kasnije taj se broj spustio za 8%, slično kao i za parove koji su u braku (10%). Očito da se u tom smislu, barem što se tiče moralnih bioetičkih pitanja, hrvatsko mišljenje sve više priklanja tradicionalnom svjetonazoru, što potvrđuje našu prvu hipotezu da Hrvati ostaju i dalje skloni tradicionalnim oblicima društva.

U prikazanoj tablici (7), u sklopu istraživanja *European Values Study*, ispitivane su uloge muškaraca i žena u društvu.⁴ Već lećimičan pogled na ovu tablicu s postocima pokazuje nam da je u smislu odnosa među spolovima došlo do veće egalitarnosti nego što je to bilo prije 9 godina. Navedena tablica naznačuje određene promjene koje su se u tom razdoblju dogodile, i to u smjeru ženske emancipacije i ravnopravnog odnosa unutar obitelji. Tako npr. bilježimo lagani rast populacije koja misli da majka koja radi može uspostaviti jednako topao i siguran odnos sa svojom djecom kao i majka koja ne radi, a isto tako sve je više onih koji se slažu s tvrdnjom da su očevi jednako kadri brinuti za djecu kao i majke. U skladu s tim mišljenje da predškolsko dijete trpi ako majka radi u laganom je padu, baš kao i tvrdnja da je zaposlenje žene u redu, no da većina žena ipak želi dom i djecu, pa u skladu s tim i mišljenje da bi posao domaćice jednako ispunjavao kao i onaj za plaću. Da je zaposlenje najbolji način da žena bude neovisna, ipak, suprotno našim očekivanjima, nije zabilježilo promjene u stavovima, no valja reći da to podržava 3/4 ispitane populacije u oba istraživanja. Ono međutim što najviše iznenađuje jest podatak da se smanjio broj onih koji misle da i muž i žena trebaju jednako pridonositi приходima kućanstva, što je pokazatelj da je tradicionalni patrijarhalni model još uvijek čvrsto prisutan u našem društvu.

Da bismo utvrdili stvarnu razliku na varijablama, proveli smo t-test analizu i dobili rezultate prikazane u Tablici 8.

Provedena analiza potvrđuje ono što smo već naznačili na razini frekvencija. U većini tvrdnji dolazi do veće, statistički značajne, težnje prema egalitarizmu, odnosno izjednačavanju uloga muškaraca i žena u društvu. Da je tome tako, u prilog nam govore i rezultati koji se odnose na davanje prednosti muškarcima pred ženama s obzirom na dobivanje posla u krizi.

● TABLICA 7
Tvrdnje o ulogama
žena i muškaraca u
društvu

	1999. (%)	2008. (%)
Majka koja radi može uspostaviti jednako topao i siguran odnos sa svojom djecom kao i majka koja ne radi.		
Uopće se ne slažem	6,6	1,9
Ne slažem se	26,4	17,7
Slažem se	39,1	46,9
Potpuno se slažem	25,5	31,4
Ne znam	2,0	1,4
Bez odgovora	0,4	0,6
Predškolsko dijete vjerojatno će trpjeti ako njegova majka radi.		
Uopće se ne slažem	3,7	6,9
Ne slažem se	31,2	42,8
Slažem se	46,0	40,3
Potpuno se slažem	16,5	7,0
Ne znam	2,1	2,1
Bez odgovora	0,5	1,0
Zaposlenje je u redu, ali većina žena zapravo želi dom i djecu.		
Uopće se ne slažem	4,2	7,0
Ne slažem se	27,4	33,5
Slažem se	45,8	43,8
Potpuno se slažem	16,5	9,1
Ne znam	5,8	5,5
Bez odgovora	0,3	1,1
Posao domaćice jednako ispunjava kao i posao za plaću.		
Uopće se ne slažem	7,5	10,3
Ne slažem se	34,4	34,4
Slažem se	35,2	34,5
Potpuno se slažem	17,7	12,8
Ne znam	4,1	6,7
Bez odgovora	1,0	1,2
Zaposlenje je najbolji način za ženu da bude neovisna.		
Uopće se ne slažem	1,7	1,4
Ne slažem se	17,9	17,3
Slažem se	50,3	51,6
Potpuno se slažem	24,9	23,5
Ne znam	4,3	4,9
Bez odgovora	0,9	1,3
I muž i žena moraju pridonositi prihodima kućanstva.		
Uopće se ne slažem	0,3	0,8
Ne slažem se	5,4	14,9
Slažem se	54,9	49,6
Potpuno se slažem	38,4	31,9
Ne znam	0,8	1,1
Bez odgovora	0,2	1,6
Očevi su općenito jednako sposobni brinuti se za djecu kao i majke.		
Uopće se ne slažem	5,0	2,6
Ne slažem se	27,2	17,9
Slažem se	46,5	52,2
Potpuno se slažem	17,2	24,4
Ne znam	3,4	1,5
Bez odgovora	0,7	1,4
Muškarci bi trebali biti jednako odgovorni prema domu i djeci kao i žene.		
Uopće se ne slažem	-	0,2
Ne slažem se	-	3,6
Slažem se	-	48,2
Potpuno se slažem	-	46,6
Ne znam	-	0,7
Bez odgovora	100,0	0,7

Tvrdnja	M99.	M08.	t	p
Majka koja radi može uspostaviti jednako topao i siguran odnos sa svojom djecom kao i majka koja ne radi.	2,86	3,10	-7,386	<0,01
Predškolsko će dijete vjerojatno trpjeti ako njegova majka radi.	2,77	2,49	9,193	<0,01
Zaposlenje je u redu, ali većina žena zapravo želi dom i djecu.	2,79	2,59	6,324	<0,01
Posao domaćice jednako ispunjava kao i posao za plaću.	2,67	2,54	3,424	<0,05
Zaposlenje je najbolji način za ženu da bude neovisna.	3,04	3,04	-0,103	>0,05
I muž i žena moraju pridonositi prihodima kućanstva.	3,33	3,16	6,268	<0,01
Očevi su općenito jednako sposobni brinuti se za djecu kao i majke.	2,79	3,01	-7,056	<0,01
Muškarci bi trebali biti jednako odgovorni prema domu i djeci kao i žene.	-	3,43	-	-

TABLETA 8
Razlike aritmetičkih sredina stavova o promjenama uloga muškaraca i žena s obzirom na spol

TABLETA 9
Pri velikoj nezaposlenosti muškarci trebaju imati prednost pri zapošljavanju pred ženama

TABLETA 10
Faktorska analiza seta varijabli o promjeni uloge spolova u društvu za istraživanje iz 2008. godine

Pri velikoj nezaposlenosti muškarci trebaju imati prednost pri zapošljavanju pred ženama.	1999. (%)	2008. (%)
Ne slažem se	62	78
Slažem se	29	12
Ni jedno ni drugo	8	6
Ne znam	1	3
Bez odgovora	0	2

Iz navedene tablice uočava se značajan pad ($\chi^2=110,738$; $df=2$; $p<0,01$), i to čak za 17%, onih koji smatraju da bi muškarci pri velikoj nezaposlenosti trebali imati prednost pri zapošljavanju pred ženama, dok se gotovo 4/5 populacije ne slaže s tom tvrdnjom i, prema tome, izjašnjava se za ravnopravnost pri zapošljavanju između žena i muškaraca.

Daljnijim analizama na prikazanim varijablama pokušat ćemo još jasnije osvijetliti ovdje naznačene trendove. Prvo ćemo na setu varijabli o ulogama žena i muškaraca u društvu napraviti faktorsku analizu.

	Egalitarna uloga spolova	Tradicionalna uloga spolova
I muž i žena moraju pridonositi prihodima kućanstva.	0,74	
Muškarci bi trebali biti jednako odgovorni prema domu i djeci kao i žene.	0,71	
Zaposlenje je najbolji način za ženu da bude neovisna.	0,66	
Očevi su općenito jednako sposobni brinuti se za djecu kao i majke.	0,57	
Predškolsko će dijete vjerojatno trpjeti ako njegova majka radi.		0,84
Zaposlenje je u redu, ali većina žena zapravo želi dom i djecu.		0,64
Majka koja radi ne može uspostaviti jednako topao i siguran odnos sa svojom djecom kao i majka koja ne radi.		0,62

Uz primjenu faktorske analize na 7 varijabli, rađene pod komponentnim modelom i *varimax* rotacijom latentnih osi, dobili smo dva stabilna faktora koja tumače 49,3% varijance. In-

strument kojim se mjeri odnos prema ulogama žena i muškaraca sadrži inače 8 varijabli, no ako se izuzme varijabla "Posao domaćice jednako ispunjava kao i posao za plaću", dobiva se jednostavna i pregledna struktura sa dva faktora, pa smo se odlučili za to rješenje. Ovdje analiziramo rezultate za 2008. godinu.⁵ Prvi faktor možemo nazvati "Egalitarna uloga spolova", jer tvrdnje upućuju na svojevrsno zajedništvo u odgovornosti i sposobnosti bez presumpcije dominacije s obzirom na rod, a drugi faktor "Tradicionalna uloga spolova", jer tvrdnje upućuju na sadržaje koji se tradicionalno pripisuju ženama ili muškarcima. Ni tu nije uključena dominacija, odnosno stratifikacija, pa ne možemo govoriti direktno o patrijarhalnosti, već o njoj možemo zaključivati posredno. Ako pažljivije pogledamo prezentirane faktore, vidimo da se prvi odnosi više na egzistencijalnu, a drugi na svjetonazorsku ravan. U tom kontekstu valja uzeti u obzir i nalaze koje ćemo dobiti. Faktore smo spremili kao faktorske skorove te smo kreirali varijable "Tradicionalna uloga spolova" i "Egalitarna uloga spolova" na kojima ćemo raditi daljnje analize.

U radu ćemo, zbog ograničenosti prostora, navoditi samo one rezultate na kojima smo provedenim analizama dobili statistički značajne razlike.

☞ TABLICA 11
Razlike aritmetičkih sredina na varijabla-
ma dobivenim
faktorskom analizom s
obzirom na spol za
2008. godinu

	Mmuški	Mženski	t	p
Egalitarna uloga spolova	-0,13	0,12	-4,817	<0,01
Tradicionalna uloga spolova	0,06	-0,06	2,344	<0,05

Žene značajno više pristaju uz egalitarnu ulogu spolova, a muškarci uz model tradicionalne uloge spolova u društvu. Na ovoj razini mogli bismo reći da imamo klasičnu patrijarhalnu podjelu na žene koje žele promjene i veću ravnopravnost i na muškarce koji žele zadržati svoj dominantni status. No prethodno predstavljeni rezultati, a i ovaj rezultat ako se pažljivo pogleda, upućuju na to da ne možemo zaključiti o postojanju tako jasne i snažne podjele u društvu. Vidimo da je razina značajnosti prihvaćanja jednog i drugog modela različita. Na razini $p < 0,01$ razlika u prihvaćanju modela tradicionalnih uloga spolova nije značajna. U obzir treba uzeti ovaj nalaz, i to upravo na dvije naznačene razine. Značajna razlika u prihvaćanju ovih dvaju modela s obzirom na spol postoji, ali na različitim razinama značajnosti za pojedine od njih. Važno je također imati na umu i ovu tendenciju egalitarnih odnosa.

☞ TABLICA 12
Analiza varijance s
obzirom na varijablu
"Tradicionalna uloga
spolova" i obrazovanje
za 2008. godinu

Škola	M	F	p	Kontrast
OŠ	0,08	12,557	<0,01	OŠ, KV-VKV > Srednja, viša, fakultet
KV-VKV	0,14			
Srednja	-0,14			
Viša i fakultet	-0,29			

● **TABLICA 13**
Analiza varijance s
obzirom na varijablu
"Tradicionalna uloga
spolova" i odlazak na
misu za 2008. godinu

Odlazak na misu	M	F	p	Kontrast
Nikad	-0,12	7,018	<0,01	tjedno > nikad, povremeno
Povremeno	-0,09			
Mjesečno	0,10			
Tjedno	0,15			

Postoji statistički značajna razlika u prihvaćanju koncepta tradicionalnog pristupa ulogama spolova s obzirom na obrazovanje. Nju više podržavaju niže obrazovani, oni s osnovnom školom i završenim zanatskim školama, odnosno s KV-VKV kvalifikacijama u odnosu na građane koji su završili barem četverogodišnju srednju školu ili imaju neko više obrazovanje.

Ovaj rezultat govori da postignuti stupanj obrazovanja bitno utječe na dekonstrukciju tradicionalnih pristupa ulogama spolova dok se odnos prema egalitarnom pristupu treba tražiti negdje drugdje (također je rađena analiza varijance s obzirom na varijablu "egalitarna uloga spolova" ali nisu dobivene statistički značajne razlike: $F=2,32$; $p>,05$). Moglo bi se reći da škola mijenja nešto što je u sferi ideologije, svjetonazora, možda i pomodnosti. Život mijenja realitet. Za očekivati bi bilo da će više obrazovani više pristajati uz egalitarni model ali tome nije tako. Ostaje nam za zaključiti da je taj model jednako prihvaćen u svim dijelovima populacije.

Građani koji na misu idu nedjeljom, dakle najmanje jednom u tjednu, češće pristaju uz koncept tradicionalnog odnosa prema ulogama spolova od onih koji na misu ne idu nikada ili samo povremeno, o pojedinim blagdanima.

Ili misa utječe na to da se ljudi drugačije odnose prema ovoj tematici ili na misu idu oni koji prema tom pitanju zauzimaju tradicionalniji stav.

Prema egalitarnom modelu, opet nije dobivena značajna razlika s obzirom na odlazak na misu ($F=1,49$; $p>,05$). To znači da misa nema bitnu ulogu u konstrukciji realnoga života u odnosu među spolovima. Iz navedenih rezultata na vidjelo izlazi da se velik dio rasprava i razmimoilaženja o odnosima među spolovima zapravo vodi u svjetonazorskoj sferi. U sferi življenja svakodnevnoga života egalitarni model prihvaćen je u svim ispitivanim populacijama. Najjasnija podjela dobivena je upravo s obzirom na spol, gdje žene nedvosmisleno više podržavaju egalitarni model i zauzimaju veću distancu prema tradicionalnom modelu.

Uz tradicionalni koncept više pristaju stariji od 45 godina u odnosu na mlađe dobne skupine.

S obzirom na "egalitarnu ulogu spolova", dob ne čini bitnu razliku ($F=2,19$; $p>,05$).

➔ **TABLICA 14**
 Analiza varijance s
 obzirom na "Tradicio-
 nalnu ulogu spolova"
 i dob za 2008.
 godinu

Dob	M	F	p	Kontrast
27 i mlađi	-0,20	13,537	<0,01	27 i mlađi < 46 i više
28 – 45	-0,08			28 – 45 < 65 i više
46 – 65	0,02			27 i mlađi < 46 – 65 < 65 i više
65 i više	0,30			mlađi od 65 < stariji od 65

ZAKLJUČAK

Oko 80% građana Hrvatske smatra da brak nije zastarjela institucija te da je za sretno odrastanje djeteta nužno da ono ima i oca i majku; 45% populacije i danas misli kako je nužno da žena ima djecu da bi se osjećala ispunjenom. Bilježimo značajan porast neodobravanja pobačaja. S obzirom na ideju da se može odobriti da žena ima dijete bez stabilne veze s muškarcem slaže se oko 2/3 građana Hrvatske u oba istraživanja. Ispitivane su uloge muškaraca i žena u društvu te je u smislu odnosa među spolovima došlo do veće egalitarnosti nego što je to bilo prije 9 godina. Uz primjenu faktorske analize dobili smo dva faktora. Prvi faktor nazvali smo "Egalitarna uloga spolova", a drugi faktor "Tradicionalna uloga spolova". Statistički značajne razlike dobivene su uz koncept "Tradicionalne uloge spolova", i to s obzirom na sve testirane nezavisne varijable (spol, dob, obrazovanje, odlazak na misu), dok je s obzirom na "egalitarnu ulogu spolova" razlika dobivena jedino na varijabli "spol": žene blago više podržavaju taj koncept nego muškarci.

Dobiveni rezultati potvrđuju prvu i drugu postavljenu hipotezu. Hrvati su i dalje skloni tradicionalnim oblicima života u braku i obitelji, iako je uočen lagani pad pristajanja uz tradicionalni model u odnosu na istraživanje provedeno 1999. godine. Također možemo reći da je potvrđena i druga hipoteza, da je u Hrvatskoj uočen trend stabilizacije rodni uloga nakon traume rata i tranzicije. S obzirom na treću postavljenu hipotezu, koja govori o razlici na svjetonazorskoj i egalitarnoj razini, rezultati koje smo predstavili u ovome radu upozoravaju na snažan utjecaj svjetonazora – osnovno razmimoilaženje odvija se na svjetonazorskoj, a ne na egzistencijalnoj razini, na kojoj nema razlika u stavovima s obzirom na dob, obrazovanje, religioznost, političku orijentaciju. Blaga razlika dobivena je s obzirom na spol, što je razumljivo, no i ona ima trend izjednačavanja. Ima mnogo indikatora koji govore o svojevrsnoj stabilizaciji hrvatskoga društva nakon ratne i tranzicijske traume s obzirom na uloge spolova. Ispitanici postaju konzistentniji, postoji veliko suglasje oko pitanja vezanih uz svakodnevni život. Kao što smo pretpostavljali, postoje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

bitne razlike u propitkivanju rodni uloga na egzistencijalnoj i svjetonazorskoj razini. Na egzistencijalnoj razini dominira egalitarni model i on je društveno prihvaćen u velikoj mjeri. No što je s podjelama na svjetonazorskoj razini? Tu se otvara čitav niz pitanja i tema koje bi trebalo u ovom kontekstu pomnije promotriti ili barem otvoriti: od antropoloških pitanja, pitanja biologije i fiziologije koja se nikako ne smiju zanemarivati, pitanja relacija muškaraca i žena i razmjene emocija koje su među najsnažnijim ljudskim razmjenama i bitno utječu na konkretan život i konstrukciju realnosti konkretnih ljudi. Svakako ovaj odmak od svjetonazorskih, angažiranih pristupa ovom fenomenu prema više, weberovski rečeno, neutralnim istraživačkim pozicijama potreban je barem u istraživačkom smislu. Na javnoj sceni smatramo da će ove svjetonazorske podjele i dalje ostati na razini na kojoj su se formirale potkraj 19. i na početku 20. stoljeća u tri zatvorena, nekad integristička, a danas sve više fundamentalistička kruga: liberalni, katolički i komunistički (Mardešić, 2007.). Danas samo poprimaju nove oblike prilagođene vremenu i nove metode koje su agresivnije, pa stoga iskazuju fundamentalistički karakter isključivosti, nedijalostičnosti i agresivnoga nametanja vlastite "istine".

BILJEŠKE

¹ Usp. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/documents/hf_jp-ii_let_29061995_women_en.html (6. 11. 2009.)

² Ovdje želimo naznačiti barem neke, paradigmatičke, radove relevantnih socioloških autora koji reflektiraju ovo područje uzimajući u obzir emocije u društvenim akcijama, posebice u odnosima koji karakteriziraju osobne veze: Jamieson, Lynn, *Intimacy: Personal Relationship in Modern Societies*, Cambridge, Polity Press, 1998.; Ulrich Beck and Elisabeth Beck-Gernsheim, *The Normal Chaos of Love*, Polity, 1995.; Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*, Stanford University Press, 1993.; Zygmunt Bauman, *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*, Polity, 2003.; pogledati također i: Erica Owens: *The sociology of love, courtship, and dating* u: Clifton D. Bryant, Dennis L. Peck, *21st century sociology: a reference handbook*, SAGE Publications, 2007.

³ U tablicama dat ćemo zaokružene vrijednosti postotaka zbog preglednosti.

⁴ U odnosu na instrument iz 1999. godine, neke su varijable izostavljene, jedna pridodana, tako da direktne komparacije na latentnoj razini više nisu moguće. No moguće su komparacije na razini pojedinih varijabli i analiza varijabli iz 2008. godine, što ćemo i učiniti.

⁵ Došlo je do promjene instrumenta, pa direktna komparacija na ovoj razini i nije moguća. A s druge strane, zanima nas što se aktualno događa s obzirom na promjene uloga spolova u Hrvatskoj.

LITERATURA

- Accattoli, L. (2000.), *Kad Papa traži oprostjenje. Svi mea culpa Ivana Pavla II.*, Split, Franjevački institut za kulturu mira.
- Anić, R. (2009.), Misionarski ideal. *Svjetlo Riječi*, 27 (316-317): 44.
- Baloban, J. (2005.), *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb: Golden Marketing.
- Baloban, J. i Črpić, G. (2005.), Brak – institucija od koje se očekuje, a u koju se ne ulaže: Brak u napetosti između ideala i zbilje. U: J. Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (str. 115-144), Zagreb, Golden Marketing.
- Baloban, S. i Črpić, G. (ur.) (2006.), *Društveni konsenzus u Hrvatskoj*, Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost.
- Bauman, Z. (2003.), *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. i Beck-Gernsheim, E. (1995.), *The Normal Chaos of Love*, Cambridge: Polity Press.
- Cullum, P. H. i Goldberg, P. J. P. (2006.), Gender ideologies. U: Schaus M. (ur.), *Women and gender in medieval Europe: an encyclopedia*, New York: Routledge.
- Črpić, G., Bišćan, Ž., Aračić, P. (2005.), Nove (i stare) uloge žena i muškaraca u suvremenoj Europi. U: J. Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (str. 207-233), Zagreb, Golden Marketing.
- Črpić, G. (2007.), Suvremeni hrvatski areopag. U: S. Baloban i G. Črpić (ur.), *Socijalni kompendij: izazov i nadahnuće*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost.
- Črpić, G., Kompes, M. (2010.), Sekularne i kršćanske pretpostavke govora o ljudskim pravima i posljedice govora o ljudskim pravima bez pretpostavki. U: *Zbornik radova s međunarodne konferencije "Socijalna prava kao temeljna ljudska prava"*, Pravni fakultet u Rijeci i TIM Press.
- Drugi vatikanski koncil. Dokumenti* (1998.), Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Farina, M. (1998.), *Donna e umanizzazione della cultura alle soglie del terzo millennio: La vita dell'educazione*, Roma: LAS.
- Farina, M. (1997.), *Donne consacrate oggi: Di generazione in generazione: Alla sequela di Gesù*, Cinisello Balsamo: Paoline.
- Galić, B., Nikodem, K. (2006.), Ne/razlomljeni identiteti. Seksizam i religioznost u hrvatskom društvu. *Socijalna ekologija*, 15 (1-2): 81-102.
- Galić, B., Nikodem, K. (2009.), Percepcija rodnih jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu. Pogled nezaposlenih žena. *Revija za socijalnu politiku*, 16 (3): 253-270.
- Galimberti, U. (1989.), *Il gioco delle opinioni*, Milano: Feltrinelli.
- Gannon, M. (1995.), *La reciprocità uomo/donna*, Roma: LAS.
- Giddens, A. (1993.), *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*, Stanford: Stanford University Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

Glick, P., Lameiras, M., Castro Rodriguez, Y. (2002.), Education and Catholic Religiosity as Predictors of Hostile and Benevolent Sexism toward Women and Men. *Sex Roles*, 47 (9/10): 433-441.

Halman, L. (2001.), *The European Values Study: A Third Wave: Source book of the 1999/2000 European Values Study surveys*, Tilburg: Tilburg University.

Ivan Pavao II. (1995.), *Evangelium vitae*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Irigaray, L. (1985.), *Etica della differenza sessuale*, Milano: Feltrinelli.

Johnson, E. A. (1999.), *Colei che è: Il mistero di Dio nel discorso teologico femminista*, Brescia: Queriniana.

Lynn, J. (1998.), *Intimacy: Personal Relationship in Modern Societies*, Cambridge: Polity Press.

Mardešić, Ž. (2007.), *Rascjep u svetome*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Moore, L. M., Vanneman, R. (2003.), Context matters: Effects of the Proportion of Fundamentalists on Gender Attitudes. *Social Forces*, 82 (1): 115-139.

Nikodem, K., Aračić, P. (2005.), Obitelj u transformaciji. U: J. Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (str. 145-178), Zagreb, Golden Marketing.

Owens, E. (2007.), The sociology of love, courtship, and dating. U: C. D. Bryant i D. L. Peck (ur.), *21st century sociology: a reference handbook*, SAGE Publications, Thousand Oaks.

Palazzi, F. (1986.), *Novissimo dizionario della lingua Italiana*, Torino: Loescher.

Rimac, I. (2000.), Uzorak i način izbora ispitanika. *Bogoslovska smotra*, 70 (2): 185-189.

Ruether, R. R. (1976.), *Per una teologia della liberazione, della donna, del corpo, della natura*, Brescia: Queriniana.

Ruether, R. R. (1985.), *Womanguides: Readings towards a Feminist Theology*, Boston: Beacon Press.

Scaraffia, L., Zarri, G. (1994.), *Donne e fede: Santità e vita religiosa in Italia*, Roma/Bari: Laterza.

Schüssler Fiorenza, E. (1990.), *In memoria di lei: Una ricostruzione femminista delle origini cristiane*, Torino: Claudiana.

Šakić, V. (2006.), Je li mogući hrvatski nacionalni i društveni konsenzus (rasprava iz socijalno-psihološke perspektive). U: S. Baloban i G. Črpić (ur.), *Društveni konsenzus u Hrvatskoj* (str. 27-52), Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Kršćanska sadašnjost.

Vanzan, P. (1992.), Il nuovo femminismo scopre la reciprocità. *Jesus*, 14 (4): 32.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

Women and Men: Egalitarianism at an Existential Level and Collision of Worldview

Gordan ČRPIĆ

Centre for the Promotion of the Social Teachings of the Church,
Croatian Bishops' Conference, Zagreb

Irena SEVER

Faculty of Sciences of Social Communication, Rome

Damir MRAVUNAC

Centre for the Promotion of the Social Teachings of the Church,
Croatian Bishops' Conference, Zagreb

The article is based on empirical research from the European Values Study, an international study which was carried out in Croatia in 1999 and 2008. The article examines relationships between men and women through theoretical review and empirical results. After the introduction in which particular focus is given to feminist criticism of relationships between men and women, particularly with regard to theological tradition, the article examines whether Croats continue to tend to choose traditional forms of family and marriage; it looks at whether, fifteen years after the end of the war, and coming out of the trauma of war, stabilization is occurring in respect of relationships between men and women; whether "egalitarian" and "traditional" dimensions of gender roles are developing, and whether there are statistically significant differences between them. On the basis of the results obtained, it can be concluded that after the trauma of war, stabilization is occurring in Croatian society with respect to gender roles, and according to many indicators Croatia continues to be a predominately traditional European society. Significant differences in the assessment of male and female roles in society were obtained at the level that the authors identify as "worldview" while at an "existential" level, such differences between gender roles were not identified, which leaves room for new evaluation and study of the observed phenomenon.

Keywords: feminism, the male role, the female role,
European Values Study

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 69-89

ČRPIĆ, G., SEVER, I.,
MRAVUNAC, D.:
ŽENE I MUŠKARCI...

Männer und Frauen: Gleichstellung auf existenzieller Ebene, Zusammenstöße auf weltanschaulicher Ebene

Gordan ČRPIĆ

Zentrale der Kroatischen Bischofskonferenz zur Verbreitung der
Soziallehre der Kirche, Zagreb

Irena SEVER

Fakultät für gesellschaftliche Kommunikation, Rom

Damir MRAVUNAC

Zentrale der Kroatischen Bischofskonferenz zur Verbreitung der
Soziallehre der Kirche, Zagreb

Die vorliegende Arbeit entstand im Rahmen von Untersuchungen der Europäischen Wertestudie, die 1999 und 2008 in Kroatien durchgeführt wurden. Thematisiert wird das Verhältnis zwischen Männern und Frauen auf theoretischer und empirischer Ebene. Im einleitenden Teil setzen sich die Verfasser mit der feministischen Kritik des Verhältnisses von Männern und Frauen auseinander, insbesondere im Hinblick auf die theologische Tradition. Sodann werden folgende Hypothesen hinterfragt: Neigen die Kroaten auch weiterhin zu traditionellen Lebensformen innerhalb Familie und Ehegemeinschaft? Kommt es in Kroatien, etwas mehr als 15 Jahre nach Kriegsende und dem Ausgang aus dem Transitionstrauma, zu einer Stabilisierung der Geschlechterbeziehungen? Aus untersuchten Variablen werden die Dimensionen einer „egalitären“ und „traditionellen“ Rolle der Geschlechter konstruiert und außerdem hinterfragt, ob diese sich in statistisch relevanter Weise unterscheiden. Aufgrund der Resultate kann man schließen, dass es nach der traumatischen Erfahrung des Krieges in der kroatischen Gesellschaft in puncto Geschlechterrolle zu einer Stabilisierung kommt. Gemäß vielen Indikatoren ist Kroatien auch weiterhin eine überwiegend traditionelle europäische Gesellschaft. Es konnten bedeutende Unterschiede in der Wertung der Rolle der Geschlechter festgestellt werden, dies jedoch auf einer von den Verfassern als „weltanschaulich“ bezeichneten Ebene; auf „existenzialer“ Ebene wiederum konnte ein solcher Unterschied nicht registriert werden, womit die Grundlagen für neue Untersuchungen sowie neue Bewertungen des Phänomens gegeben wären.

Schlüsselbegriffe: Feminismus, Männerrolle, Frauenrolle,
Europäische Wertestudie